

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Wat lach je nou?

Elffers, Els

Citation

Elffers, E. (2016). Wat lach je nou? In *Aries netwerk: een constructicon* (pp. 73-75).
Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3213673>

Version: Publisher's Version

License: [Creative Commons CC BY 4.0 license](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3213673>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

23. Wat lach je nou?

Els Elffers, Universiteit van Amsterdam

We kennen allemaal het vragend voornaamwoord *wat*, dat optreedt in zinnen als ‘Wat staat daar?’ of ‘Wat neem je mee?’ Dit *wat* bevraagt het onderwerp of het lijdend voorwerp van een zin. Toch is er ook een ander vragend *wat*, dat hier sterk van afwijkt. We treffen het aan in zinnen als ‘Wat lach je nou?’, ‘Wat sta je daar geheimzinnig te doen?’, ‘Wat zit je daar te grinniken?’, ‘Wat aarzel je?’ Een bekend voorbeeld uit de Bijbel is Jezus’ vraag ‘Saul, Saul, wat vervolgt gij Mij?’ (Handelingen 22: 7).

Dit *wat* (voortaan: *WAT*) kan geen betrekking hebben op het onderwerp of het lijdend voorwerp. Wat wordt hier wèl bevraagd? De ANS (Haeseryn et al. 1997) geeft als antwoord: *een reden*. *WAT* is synoniem met *waarom*. Het WNT en de Dikke Van Dale zeggen dit ook. Voorts noemt de ANS dit gebruik van *wat*, onder andere op basis van het zojuist gegeven bijbelcitaat, ‘vaak formeel-archaïsch’.

Deze laatste visie kan ik niet delen. *WAT* is springlevend. Juist allerminst formeel-archaïsche voorbeelden als ‘Wat lach/zeur/klets je nou?’ zijn, zoals een kleine Google-exploratie bevestigt, hoogfrequent.

De betekenisomschrijving ‘*waarom*’ lijkt op het eerste gezicht plausibel. De spreker vraagt bij alle gegeven voorbeeldzinnen om een nadere *verklaring* van bepaald gedrag. En de toegesprokene kan, zoals gebruikelijk bij *waarom*-zinnen, antwoorden met een zin met *omdat*, zoals het volgende fragment uit Guus Kuijer – *Met de poppen gooien* (2001: 41) laat zien:

- (1) ‘Ik word later toch maar liever boer,’ zegt Madelief.
‘Boerin,’ zegt Roos.

Wat lach je nou?

Jan-Willem lacht.

‘Wat lach je nou?’ vraagt Madelief.

‘Omdat het niet kan.’ zegt Jan-Willem [...] ‘Als boer word je gebóren’.

Toch heeft de ANS ongelijk. *WAT* en *waarom* zijn beslist niet inwisselbaar. Er zijn heel veel *waarom*-vragen die met *WAT* onmogelijk zijn, vergelijk *‘Wat heeft Balthasar Gerards Willem van Oranje vermoord?’, *‘Wat heb je gelachen?’, *‘Wat lees je dat boek?’ Ook als beide formuleringen mogelijk zijn, als in ‘Waarom/wat zit je te grinniken?’ zijn de vragen niet volledig synoniem. Met *waarom* wordt gevraagd naar *feitelijke* motieven van handelingen van wie ook maar, waar en wanneer ook maar verricht. Met *WAT* is er, zo lijkt het, *in de taaldaad zelf een normatief* element voelbaar: het is de toegesprokene die zich moet verantwoorden over gedrag in het hier en nu. Dit klopt met het feit dat antwoorden met *omdat* lang niet altijd voor de hand liggen. De vraag ‘Wat zeur je nou?’ zal bijvoorbeeld niet gauw beantwoord worden met ‘Ik besloot te zeuren omdat ik anders mijn zin niet krijg.’ Veeleer zal er een reactie volgen als ‘Ik zeur toch niet? Ik vráág je gewoon iets.’ of ‘Mag ik niet één keer een beetje zeuren?’ Typisch antwoorden op een normatieve vraag om verantwoording, niet op een feitelijke vraag naar motieven.

Mijn conclusie luidt: Met *WAT*-vragen roept de spreker de toegesprokene ter verantwoording over een binnen het hier en nu verrichte handeling.

We kunnen met *WAT* dus niet vragen naar handelingen van derden (Balthasar Gerards), of naar handelingen van de toegesprokene waarop wordt teruggeblikt (gelachen hebben). Ook bij een handeling waarbij het aspect ‘verantwoording afleggen’ geheel ontbreekt (een bepaald boek lezen) is *WAT* niet inzetbaar. Een antwoord met *omdat* kàn adequaat zijn:

Wat lach je nou?

een motivering kan een verdedigend effect hebben. Maar vaak wordt een beroep gedaan op andere verdedigingsmechanismen, zoals ontkenning of relativering.

‘Verantwoording afleggen’ lijkt een te zware term bij handelingen als lachen of grinniken. Toch weet ik geen betere. Natuurlijk overschrijdt, anders dan Saul, een lacher of grinniker geen serieuze morele norm. Maar in communicatieve situaties gelden er tussen spreker en toegesprokene allerlei andere (Griceaanse) normen, zoals de plicht tot duidelijkheid. In deze sfeer zit de overtreding als je gesprekspartner ‘zomaar’ lacht of grinnikt.

Referenties

Haeseryn, Walter, Kirsten Romijn, Guido Geerts, Jaap De Rooij & Maarten Cornelis Van den Toorn (1997). *Algemene Nederlandse Spraakkunst, 2e, geheel herz. dr.* Groningen, Deurne: Martinus-Nijhoff, Wolters-Plantijn.

Kuijer, Guus (2003). *Met de poppen gooien.* Tilburg: Zwijsen.